

výskumov, lebo posledné slovo ešte nie je možné povedať, problematika zostáva otvorená. Najmä pre nás je poukazom na zá-

važné problémy, ktorých riešenie ešte našu sociológiu čaká.

Ivo Majer

O FORMÁLNEJ ABSTRAKCII

V posledných rokoch vyšlo u nás i v zahraničí viac kníh a článkov, venovaných problematike abstrakcie. Neinformavnému čitateľovi by mohla táto intenzívna pozornosť pripadať ako určité plytvanie energie. No takéto zdanie je mýlne. Problémy abstrakcie patria už niekoľko storočí k základnej náplni teórie poznania a ich riešenie má ďalekosiahle dôsledky tak pre utváranie svetonázoru, ako aj pre metológiu konkrétnych vied.

Z dejín filozofie vieme, že nekontrolované abstrakcie, ich zneužívanie a hypostázovanie patrilo k bežným úskokom špekulatívnych a idealistických smerov. Už Platóna priviedlo nesprávne abstrahovanie k postulovaniu ríše ideí, ktorej je materiálny svet len nedokonalým odrazom, akousi tieňohrou, a po ňom idealisti po celé stáročia svojvoľným narábaním s pojmami a abstrakciami vytvárali také systémy, ktoré by zodpovedali „praktickým“ záujmom náboženstva, morálky, politiky a pod.

Pre tieto a ďalšie dôvody nemožno považovať vydanie novej knihy o abstrakcii¹ ani po nedávnom preklade Gorského práce za nejaké dublovanie. Kniha prináša mnoho nových podnetov a zaujímavého materiálu. V prvej časti sa v nej podrobne rozoberá úloha formálnej abstrakcie. Cieľom nasledujúcich poznámok je upozorniť na niektoré momenty, ktorým s. Tenzer vo svojom výklade venoval málo pozornosti, a tak doplniť, prípadne spresniť niektoré jeho závery, pretože v predloženej forme vzbudzujú v čitateľovi niektoré nejasnosti.

¹ O. Tenzer, *Abstrakcia — O modeloch abstrahovania*, Bratislava 1966.

Každý predmet, dej, udalosť má mnoho stránok, momentov a aspektov. Aby sme mohli nimi v myšlienkach, a samozrejme aj v praxi, narábať, aby sme mohli robiť praktické a logické operácie, musíme niektoré stránky vecí a dejov zanedbať, iné, podľa potreby a zamerania, vyzdvihnúť do popredia. To je v podstate zmysel a funkcia abstrahovania. Ľudstvo od svojho vzniku poznávalo vlastnosti, správanie sa a súvislosti prírodných a spoločenských javov. Dávno pred vznikom logiky ako vedy používalo pojmy, abstrakcie, ako oheň, voda, zem, zvieratá, vták, človek atď. Ľudia vtedy nepoznali podstatu horenia, ani zloženie vody (H₂O), ich poznanie bolo ešte často povrchné, premiešané prvkami mágie a mystiky. Podľa s. Tenzera — tak aspoň vyplýva z jeho výkladu — pojmy ohňa, vody a mnohé iné museli byť formálne dovedy, kým sa nezistili podstatné znaky abstrahovaných predmetov. Keďže doteraz nepoznáme podstatu a príčiny mnohých chorôb, zdá sa logické predpokladať, že podľa s. Tenzera aj pojmy reumatizmus, skleróza, hypertonická choroba a iné patria tiež do skupiny formálnych abstrakcií. Takémuto záveru však na druhej strane odporuje autorovo tvrdenie, že formálna abstrakcia sa zakladá na formálnej totožnosti.²

Nejasnosti vznikajú aj pri čítaní jeho výkladu o používaní abstrakcie v matematike, logike a kybernetike. Ako je známe, Engels na viacerých miestach svojich prác upozorňuje na dialektický a protirečivý charakter matematických pojmov a operá-

² Netreba azda osobitne upozorňovať na nebezpečenstvo logického kruhu v takejto formulácii.

cií. Diferenciálny a integrálny počet, nekonečne malé veličiny, vektory a tenzory sotva môžeme považovať za formálne útvary. Pojmy priamka, rovina, trojuholník a iné sú späté s určitým názorom, nie sú to teda len čisto formálne abstrakcie. Autor síce upozorňuje na spätosť formy a obsahu, no zdá sa nám, že vo svojom výklade sa nepridŕža dôsledne tejto myšlienky.

Domnievam sa, že ľudia vo väčšine prípadov abstrahujú na základe historicky nahromadených skúseností, poznatkov a

teórií. Bacon, Locke, Hegel a iní filozofi a logici podali len čiastočný rozbor, model abstrakčných postupov, ktorý len veľmi fragmentárne vyjadruje nevyčerpatelné bohatstvo odtieňov a foriem pojmotvornej činnosti, usilujúcej o stále hlbšie a plnšie postihnutie skutočnosti. Abstrakciu možno chápať dialekticky i formálno-logicky, no sotva je za súčasného stavu poznania oprávnená snaha rozdeľovať pojmy na dve, i keď vzájomne sa podmieňujúce, ale predsa len rozdielne skupiny.

Július Švihran

MONOGRAFIA O SPOLOČENSKOM POKROKU

Otázka spoločenského pokroku a jeho objektívneho kritéria je v súčasnosti veľmi pertraktovanou témou. Napísať serióznu vedeckú štúdiu o problematike pokroku v spoločenskej sfére si vyžaduje hlbokú erudíciu a bohaté vedomosti autora. Treba sa zamyslieť nad tým, či filozofické publikácie prinášajú obsahove niečo nového, a tým komplex nastolených problémov obohacujú, alebo či iba opakujú myšlienky a aspekty už spracované a ďalej ich nerozvíjajú.

Najnovšia publikácia J. N. Semenova v *Spoločenský pokrok a sociálna podstata súčasnej buržoázie* (Общественный прогресс и социальная философия современной буржуазии, Moskva 1965) je zameraná predovšetkým na kritickú analýzu najvýznamnejších a najtypickejších koncepcií súčasných buržoázných filozofov a sociológov a na marxistickú interpretáciu problematiky spoločenského pokroku a jeho objektívneho kritéria.

Je nepopierateľné, že kniha J. N. Semenova nastoluje niektoré nové aspekty a momenty. Napriek pozitívnym stránkam publikácie treba však konštatovať, že niektoré otázky sa riešia pomerne povrchno a jednostranne.

Publikácia je rozdelená na päť hlavných častí. Štruktúra knihy ukazuje, že autor prevažnú časť diela venuje kritickému rozboru súčasných buržoázných koncepcií, no pomerne málo miesta (iba jedna kapitola) je venované marxistickému ponímaniu spoločenského pokroku, objektívnemu kritériu spoločenského pokroku a pod.

V prvej kapitole autor rozoberá teoretickú a metodologickú podstatu filozoficko-historických koncepcií Spenglera a Toynbeeho, poukazuje na sociálno-triedne a gnozeologické korene skúmaných teórií. N. Semenov postihuje logiku myslenia buržoázných autorov a poukazuje na metodologickú neopodstatnenosť ich projektov. Analyzujúc jednotlivé koncepcie autor diferencuje ich teoretický obsah a možnosti ich politického využívania. N. Semenov zdôrazňuje, že vytváranie jednotlivých projektov je reakciou na niektoré politické otázky. Napríklad O. Spengler skonštruoval svoju cyklickú teóriu v období vzniku všeobecnej krízy kapitalizmu, Toynbee a Sorokin v období rozkladu kapitalizmu.

Centrálnym problémom koncepcie O. Spenglera je schéma kolobehu kultúr. Každá kultúra prechádza epochou zrodu, mladosti, zrelosti a staroby. N. Semenov kri-